

Giubileum da la reformaziun

In Svizzer ed ina Tudestga s'expriman

DA GUIU SOBIELA-CAANITZ

■ **Ins commemorescha 2017 l'entschatta da la reformaziun, numadamain la derasaziun tras il teolog Martin Luther (1483–1546) da sias 95 tesas a Wittenberg (oz Saxonia-Anhalt). Quai ha mess ad ir in moviment che ha influenzà ils blers pajais europeics e ch'ins numna reformaziun. Lezza na pertugava betg mo la religiun, anzi, ella ha profundamain influenzà la vita culturala.** Era baselgias reformadas svizras fan part da lezza commemoraziun, schebain ch'il moviment ha entschavà a Turitg pir il 1519. Per arranschar las commemoraziuns ha la baselgia evangelica en Germania (EKD) numnà la teologa Margot Kässmann «ambassadura da la reformaziun», entant che la baselgia reformada turitgaisa ha numnà plevon Christof Sigrist (Turitg) «ambassadur da la reformaziun» e plevonessa Catherine McMillan (Dübenndorf/ZH) «ambassadura da la reformaziun». La «NZZ» ha publictà ils 4 da schaner in'intervista cuminaivla da Kässmann e Sigrist davart il giubileum (p. 19). I suonda ina resumaziun commentada.

Sa rinforzar in l'auter en l'ecumena
Il rapport davart l'intervista è intitulà: «Was in der Bibel steht, ist politisch.» Quai ha declerà Sigrist. El punctuescha sia persvasiun cun ils peds: «La baselgia duai preschentar la concepziun [Ausgestaltung] da la giustia umana als responsabels politics ed economics cun il spivel da la giustia divina. Quai è ussa fitg actual (...). Dieu prenda partida per quels che vegnan sut las rodas.» Kässmann di il medem cun auters peds: «La bibla stat da la vart dals paupers. La protecziun da las vaivas, dals orfens e dals esters vegn adina avant en ils 'Psalms' (...). Dieu è il dieu dal pievel cumün.» L'«ambassadura» Catherine McMillan di en la gasetta «reformiert.» (Turitg) dals 23 da zercladur 2016: «L'engaschi per la giustia en il mund fa part da l'identità reformada (...). Zwingli ha ditg: 'L'uman pietus viva legher e liber en l'amur da la giustia.'» En l'intervista punctueschan Kässmann e Sigrist unisono ch'ins duaja oz commemorar la reformaziun en in spiert cleramain ecumenic. Sigrist: «Dapi onns furman ils reformads ina minorità en la citad da Turitg. Sper catolics viva quai giueud da differentas religiuns (...). La societad regarda reformads e catolics oz oravant tut sco cristians e na pli cunzunt sco duas confessiuns. Quai m'interessa natralmain era da savair che nos fragliuns catolics possian commemorar la reformaziun cun lur agen passà en l'investgiu da Cuir. Ma domaduas baselgias representant il cristianissem anarovers (...). Reformads e catolics duessan sa rinforzar reciprocain en la medema incumbensa (...). Areguard la liturgia, per exempel, emprend'ins fitg biler da la tradiziun luterana e catolica: I vegn cler ch'ins na transmitta betg la cretta mo en il tuchar, mabain che contemplar in'ovra d'art po carmalar ora la cretta cun musica e rituals (...). La finamira da l'ecumena n'è betg d'unifurmar, mabain da metter perina la varietad.»

Acceptar il pluralissem d'opiniun
Kässmann sutstratiga che la reformaziun haja mess d'acceptar il pluralissem: «Ins fa endament la reformaziun en sia dimensiun europeica (...). Nus dialogain cun ils gidieus ed emprendain a dialogar cun ils muslims (...). Nus avain chapì ch'i dat per autra giueud in'autra vardad ed in auter access a Dieu. Nus avain (...) emprendi d'acceptar che l'auter uman è different (...). Per l'emprima giada commemorar nus la reformaziun guardond sin nossas atgnas culpas (...).

En ed enturn il «Grossmünster» a Turitg han lieu differentas commemoraziuns en connex cun il giubileum da 500 onns Reformaziun.

En Germania na resguardain nus betg la reformaziun mo sco in schabeg aifer la baselgia. Ad Eisleben [Saxonia-Anhalt], nua che Luther è naschì, fan mo pli 7% da la populaziun part d'ina baselgia; 93% dals umans sa decleran senza cretta. Perquai èsi tant pli impurtant da na resguardar la reformaziun mo sco in fatg ecclesiastic. Ella ha midà nosa entira societad. Il svilp dal linguatg tudestg, la libertad d'opiniun, la libertad da cretta, da coscienza e da pled – tut quai provegn da la reformaziun. Quai che la reformaziun ha stgaffi ha midà l'Europa, forsia perfin il mund (...). Igl è trist che tanta giueud na sa nagut da la bibla; senza lezza na pon ins tuttina betg chapir l'istorgia culturala da l'Europa (...). Misericordia, amur per il proxim ed avertura per l'ester, anzi, per fugitivs, han influenzà l'occident cristian.»

Da Zwingli a Steffan Gabriel
Ils 5 da schaner ha la baselgia reformada turitgaisa commemorà solennamain la reformaziun avant il Grossmünster. «Preschents eran era representants d'autras communitads religiusas, betg mo da la baselgia catolica, mabain era gidieus e muslims. I han fatg endament las conquistas da la reformaziun, dentant era sias sumbrivas: La persecuziun dals anabaptists, l'antisemitissem, la discriminaziun da las femnas (...). Corine Mauch, presidenta da Turitg, ha sutstratiga la dimensiun sociala da la reformaziun. Las clausuras s'occupavan antruras dals paupers; suenter lur aboliziun è naschì il socialesser. Era cuss. giv. Jacqueline Fehr ha valità l'impurtanza da la reformaziun: 'Jau sai grà a Zwingli ed als reformats per lur ideas che han rendì nosa societad pli gista e pli democratica.' Lezza relevanza dals reformats per l'entir chantun ha stimulà la regenza ed il cussegl chantunal d'undrar il giubileum era politicamain» (1). Cuzunt Turitg e Berna han persequità ils anabaptists: «Il 1527 ha la re-

genza turitgaisa fatg najentar l'anabaptist Felix Manz en la Limmatt (...). Malgrà persecuziuns ed expulsions repetidas han ils anabaptists puidi surviver durant tschientaners, oravant tut en l'Emmental e l'Oberland turitgais» (2). Avant sia fugia a Turitg aveva Manz proclamà sia cretta a Cuir ensemen cun Georg Cajacob da Panaduz. «Il 1526 ha gi lieu a Maiavilla ina dretgira penala cunter numerus anabaptists (...). Sin iniziativa dal plevon da la citad da Cuir, Tobias Egli, ha la Dieta decretà il 1570 in scumond per anabaptists (...) ed auters eretics a Clavenna, a Plinf ed en Vuclina (...). Il 1577 ha la Sinoda da Cuir approvà ina posiziun redigida da Durich Chiampell (...) cunter ils anabaptists (...). Steffan Gabriel, plevon a Glion, ha rapportà il 1605 ch'el haja triumfà en ina grondra reuniun dal pievel en la Lumnezia sur dus anabaptists en preschientscha da sis plevons» (3).

Sentupada ils 28 da schaner en il Grossmünster
«Ambassadur» Sigrist ha declerà en la «NZZ» dals 4 da schaner: «Ils reformats han s'adossà ina culpa cun persecutar ils anabaptists.» El envia ad ina sentupada intitulada «Schwerpunkt Demokratie» en il chor dal Grossmünster sonda, ils 28 da schaner, 11.00–12.45, cun quatter referats:
– la politologa Silja Häusermann (Università da Turitg),
– il geograf e politolog Michael Hermann (Università da Turitg),
– la schurnalista Olivia Kühni,
– Rolf Lyssy, reschissur da films («Die Schweizermacher»).

1. Denise Marquard en: «Tagess-Anzeiger» (Turitg), 6 da schaner 2007, p. 15.
2. Thomas Maissen, Geschichte der Schweiz. Quarta ediziun curregida. Baden/AG (hier + jetzt, ISBN 978-3-03919-174-1) 2012, pp. 85–86.
3. Martin Bundi en: Stiftung Historisches Lexicon der Schweiz (HLS), Lexicon Historicum, tom 1. Cuir (Desertina, ISBN 978-3-85637-390-0) 2010, pp. 24–25, chavazzina «Anabaptissem».

Sur En in tschercha da sculptuors

■ **(an/fa) Dals 10 als 18 gün ha l'ò a Sur En il 23avel Simposi internaziunal da sculptura. Ils organisatuors invidan darcheu ad artistas ed artistas da tuot l'Europa da s'annunzchar per tour part a quist simposi our i' liber.** Pella 23avela jada as chattan in gün darcheu differentas artistas ed artistas a Sur En da Sent. Durant ün'eivna lavurna sün l'areal dal camping da Sur En, creond sculpturas in lain ed in marmel. Il simposi vain organisà da la società Art Engiadina. Il motto è quist on «fantasia e realità». Sco ch'als organisatuors comuniceschian as poja inleger quist motto da maniera tant filosofica sco er constructiva. Il simposi finischa cun üna vernissascha publica als 17 gün a las trais la davomezdi. Durant

l'eivna avant quel termin han ils interessats l'ocasiun da verer co ch'als sculptuors lavuran e co cha lur ouvras naschan e discuter eir cun els davart lur lavur artistica. L'artist chi survain las pli bleras vuschs dals preschaints a la vernissascha survain eir quist on darcheu il premi dal public dotad cun 500 francs. Ils organisatuors invidan als artists interessats da s'annunzchar sün www.art-engiadina.com pel Simposi internaziunal da sculptura 2017 a Sur En. Il comitè chi fa la tschercha da la vainchina d'artistas ed artists chi pon tour part consista da duos rapreschantants dad Art Engiadina e dals artists Daniel Cotti da Ramosch, Peter Horber da Fran ed Andreas Oberli dad Alvagni.

Ün exaimpel d'ina sculptura ch'i'd es gnida creada l'En e la via chi maina vers il cumünin da Sur En. FOTO A. RILLI

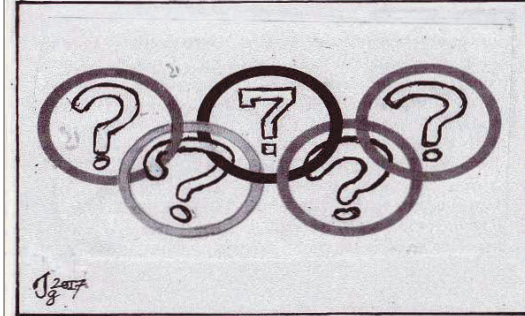
FORUM DA VOTAZIUN

Tgi che sclauda la resca dismetta era la schanza

Entatgei dil pli bi en miu mistregn sco turisticar ei da veginr confrontuats di per di cun la schanza da posiziunar nies cantun sco il meglier liug da nunemblendivlas aventuras da muntogna.
Gest quei oportunissem maunca en mes eglis als pessimists che vulan per tut prest impedir ulterur sclariment per ina candidatura olimpica. Aschia renfatshan els als promoturs d'aver negligiu la persistenza sco era ils detagls dil project el messadi. Ils medems anflan denton buca per bien da cumparegljar la situaziun actuala cun quella dalla davosa votaziun en causa avon treis onns. Per numnar mo duas differenzas cun la davosa candidatura drova ei paucs edificiefs temporars, damai che la nova agenda lutescha da sebasar sin infrastructures existents. Vinavon stuein nus prender enconuschientscha dil fatg che l'economia en nies cantun e specialmein la branscha

turistica han tut auter che cundiziuns da rama ideala per reussir. Dil remiment va ei buca mo per Tavau ni Sogn Murezi, mobein per in impuls per nies entir cantun cun sias regiuns che professans massiv d'ina candidatura dils giugs olimpics. Ei va buc il pli davos da saver demonstrar agl entir mund nosa competenza d'organisar events el Grischun. Tgi che vul dapli informaziun concernent la candidatura survegn era quella. Denton las respostas da detagl sin las damondas en quel connex dat ei mo tier in «Gie» ils 12 da fevrer. Per lur survegnan ils promoturs la legitimaziun dil pievel d'elaborar la candidatura en detagl. Sche nus Grischuns lein buca la candidatura, ils Valisians prenden segir ella. Lein nus quei? Il cantun Grischun basegna quella schanza!

Maurus Tomaschett, deputau pcd Breil, meinafaschetta Penticularas Vals SA

CARICATURA J. GUIDON